

Matija Murko in Jan Jakubec v razpravi o češkem narodnem prerodu (pozitivistični koncept literarne zgodovine v korespondenci dveh slovanskih filologov)

Miloš Zelenka

Katedra za češki jezik in književnost Pedagoške fakultete Južnočeške univerze v Čeških Budějovicah, Češka
zelenka@pf.jcu.cz

Prispevek obravnava pozitivistični koncept literarne zgodovine dveh literarnih zgodovinarjev: M. Murka (1861–1952) in J. Jakubca (1862–1936), ki se je izoblikoval v korespondenci, posvečeni češkemu narodnemu prerodu (M. Murko: Deutsche Einflüsse ...). Oba raziskovalca sta črpala iz empiričnega pozitivizma in poudarjala »nepriustransko« razlago, ki je v nasprotju z romantizirajočo nacionalistično ideologijo priznavala tudi nemški vpliv na oblikovanje slovanske kulture.

Ključne besede: slovanska filologija / češka književnost / literarna zgodovina / narodni prerod / slovanska kultura / pozitivizem / Murko, Matija / Jakubec, Jan

»[...] faktografski akribik prizadevne [...] suhoparne marljivosti [...] dokumentarist brez daru intuitivnega vpogleda« (Černý 86), s temi besedami je češki komparativist in romanist V. Černý v svojih *Spomínih (Paměti 1994)* označil metodološko pozicijo Jana Jakubca na prelomu dvajsetih in tridesetih let 20. stoletja. Podobno tudi njegovega kolega s praške univerze, slavista M. Murka, v istem spominu poistoveti z antikvarnim tipom raziskovalca – »zbiratelj«, ki posvečeno piše o srbski ljudski epiki, pri tem pa se zaradi svoje pripadnosti pozitivizmu v celoti opira na preteklost. Nazori V. Černega zanimivo ponazarjajo kritično stališče pripadnika mlajše znanstvene generacije do pionirskega dela starejšega zgodovino pisja »od začetka domoljubno in graditeljsko vpetega« (Černý 86) v neplodne in neaktualne razprave o smislu češkega narodnega preroda. Černý v svoji pavšalni obsodbi pozitivizmu niti konec 19. stoletja ne priznava zmožnosti ustvarjalnega formuliranja ključnih problemov literarne vede, metodičnega

razvijanja tem moderne literarne zgodovine. V resnici je delo slovenskega slavista Matije Murka (1861–1952) in češkega literarnega zgodovinarja Jana Jakubca (1862–1936) konec 19. stoletja izhajalo iz metodičnega razvoja nacionalnih filologij in uveljavljanja komparativnega pristopa v literarni zgodovini. Oba raziskovalca sta sodila k idejno in starostno sorodni generaciji slovanskih filologov, ki so črpali iz razmaha empiričnega pozitivizma v zgodovinopisju in naravnega procesa specializacije področij ter poudarjali kritično analizo dejstev in njihovo »netendenciozno« razlago (Vojtěch 16). Hkrati so izhajali iz kritike romantizirajoče nacionalistične ideologije in s tem spodbijali iluzije o izključnosti domačega oziroma slovanskega razvoja, ki so ga vpenjali v širši, najpogosteje zahodnoevropski kontekst.

V češkem okolju sta največji odziv dosegla zgodovinar Jaroslav Goll in jezikoslovec Jan Gebauer, ki jima je razdelitev praške Karlove univerze na nemški in češki del leta 1882 omogočila, da sta s svojimi učenci skupaj z novimi metodološkimi pristopi konceptualno in organizacijsko izoblikovala moderno češko znanost, kot so npr. pokazali boji okrog pristnosti čeških srednjeveških rokopisov. V osemdesetih in devetdesetih letih 19. stoletja se je programsko poudarjala potreba, da se zbrano gradivo znova podvrže izčrpnim hevrstiki ter se prek delnih sklepov in opaznanj pristopi k sintetični opredelitvi zlasti ključnega obdobja češke zgodovine, tj. narodnega preroda, v podobi monografskih portretov in zgodovinskih skic. Literarna zgodovina naj bi se po konceptu pozitivistov obvarovala metafizičnih spekulacij: evolucijsko razumevanje literarnega procesa je namreč zedinila ideja razvoja, ki ga usmerja racionalno spoznavanje in tudi možnost, da se zgodovinski dogodki periodizirajo in shematizirajo v velike cikle kot objektivno »preverljive« enote.

V slovenskem okolju najdemo korenine pozitivistične tradicije v filološki dejavnosti M. Murka, K. Štreklja, V. Oblaka idr. Enako kot v češkem literarnovednem diskurzu doseže podaljšanje pozitivistične metode vrhunec v obdobju med obema vojnama. Čeprav je za to obdobje po D. Dolinarju značilen pluralizem metod, v literarni zgodovini prevladuje empirično-pozitivistična šola Prijatelja in Kidriča, ustvarjalcev temeljnih preglednih sintez in obsežnih monografij o slovenski klasiki. Podobno tudi J. Jakubec in J. Vlček oblikujeta svoje programske koncepte in monografije v 20. in 30. letih preteklega stoletja, v času prodornega nastopa formalizma, strukturalizma, fenomenologije in drugih izmov, ter prek svojih učencev M. Hýska, A. Pražáka idr. evolucionistični poudarek na spoznavanju »pozitivnih« dejstev kot zakonite transformacije eksaktnih in naravoslovnih ved v literarno terminologijo priženeta »ad absurdum«. Še leta 1934 mladi slovaški literarni teoretik in privrženec formalizma Mikuláš Bakoš v zasebnem pismu svojemu vrstniku Andreju Mrázmu iskreno potoži: »Ne maram

Jakubcev, Hýskov, Hanušev, Pražákov itd.«¹ In tako pavšalno izrazi svoj odnos do pozitivistične generacije. Četudi D. Dolinar pri orisu slovenske novodobne literarne zgodovine, povezane s pozitivizmom, opozarja, da njenih glavnih predstavnikov (Priatelj, Kidrič, Grafenauer, Žigon idr.) zaradi notranje diferenciranosti njihovih metod ne moremo imeti za generacijsko zaokroženo skupino, vendar sklene, da metodološko poudarjanje razvojnega razumevanja literarnega procesa in statične konstrukcije njegovih shem le vodi v redukcijo estetske specifičnosti literarnega besedila. Po drugi strani, kot opozarja D. Dolinar, kritična razlaga literarne zgodovine pri manjših slovanskih narodih upošteva domoljubno obrambno funkcijo, kar je pomenilo intenzivnejše prepletanje znanstvenega diskurza s političnim bojem za kulturno in državotvorno emancipacijo in nacionalno identiteto. Pozitivistična platforma pa tudi ni izločala širše uveljavitve diferenciranih metod, ki so segale od faktografske »pedanterije« in strogega parafraziranja zgodovinskih dokumentov pa vse do abstraktnih razmišljanj ali posplošujoče abstrakcije, ki je velikopotezno opisovala razvojne sheme kulturnozgodovinskih časovnih odsekov. Literarni zgodovinar je nastopal v vlogi nepristranskega komentatorja-opazovalca, ki na podlagi analize virov sestavlja mozaik »dejstev«; njihovo literarno analizo pa so imeli zlasti v filologiji in drugih kulturnih disciplinah za višjo stopnjo zgodovinskega dela, za specifično umetnost, ki se je odvijala iz stilističnih sposobnosti in narativne nadarjenosti raziskujočega subjekta. Šele na prelomu stoletja se je izoblikovala naravna diferenciacija metod in predmetov študija, nastopijo nove osebnosti, ustanovljajo se univerzitetni oddelki. Sociologizem, duhovnovedne šole in psihologizem, razmah kulturne zgodovine in zgodovine idej – vse to je pripravljalo pot protipozitivističnemu prelomu v teoretskem razmišljanju o literaturi, ki ga v obdobju med obema vojnama sklenejo formalizem, strukturalna estetika in ostali izmi. Literarna zgodovina se znebi ideoloških konotacij, vendar pa še vedno ostaja občutljiv katalizator družbenih sprememb.

V okviru habsburške monarhije je glavno središče moderne filologije postal Jagičev slavistični seminar na dunajski univerzi, kjer si je od leta 1886 izkušnje nabiral mladi Murko in se tu leta 1897 tudi habilitiral za področje slovanske filologije s posebnim ozirom na zgodovino slovanskih literatur. Podobno je tudi Jakubec kot učenec J. Gebauerja in T. G. Masaryka, s katerim se je Murko na Dunaju konec 19. stoletja tudi osebno srečeval, podpiral raziskovanje novodobne literature kot samostojne znanstvene panoge, smisel za filološko akribijo in faktografsko zgoščenost se je tu dopolnjeval s sposobnostjo monografske obdelave, podrobne analize, oprte na iskanje tematske in motivne sorodnosti, ki je sociološko izhajala iz gospodarske in kulturnopolitične slike tega časa (Pražák). Kot

privrženec Schererjeve šole, s katero se je seznanil v času svojega študijskega bivanja v Berlinu leta 1891, je dajal prednost predvsem biografski metodi in uredniškemu delu, v katerem je predlagal upoštevanje besedilnih načel pri izdajanju del novočeških klasikov (Mazáčová 161–183). Izkušnje z Jagičevega slavističnega seminarja, ki ga je leta 1898 obiskoval med drugim tudi po zaslugi Murkovega priporočila, so v njem poglobile zanimanje za folkloro, etnografijo in narodopisje, ki ga je od začetka devetdesetih let 19. stoletja enako kot Murko povezoval z literarnozgodovinskimi raziskovanjem. Murka in Jakubca so torej zbližali skupni učitelji – v prvi vrsti Jagić na Dunaju, oba pa sta študirala tudi germanistiko pri nemškem literarnem zgodovinarju Erichu Schmidtu (Murko na Dunaju, Jakubec v Berlinu), ki je Murku priporočil, naj se ukvarja z vplivom nemškega romantizma na slovanski narodni prered.

Jakubca je Murku v začetku devetdesetih let predstavil češki slavist Jiří Polívka, privrženec filološkega koncepta slavistike V. Jagića. Enako kot Murko je v letih 1889–1890 odšel na študijsko potovanje v Rusijo, kjer je obiskoval predavanja A. N. Pipina, A. N. Veselovskega, N. S. Tihonravova idr. Polívko je s slovenskim znanstvenikom na pobudo A. N. Veselovskega povezalo skupno zanimanje za srednjeveško zabavno literaturo iz viteškega okolja, ki je iz nemškega jezikovnega prostora prodirala v slovanski kontekst v obliki knjig t. i. ljudskega branja. Konkretno je šlo na primer za bruncvikovske motive ali za roman o Apoloniju, tirškem kralju, o katerega recepciji v češki, poljski in ruski literaturi je Polívka pisal v svoji analizi leta 1889 v reviji *Listy filologické* (Polívka 353–358, 416–435), Murko pa je na razpravo opozoril v svoji recenziji, objavljeni v Jagičevi publikaciji *Archiv für slavische Philologie* (Murko »J. Polívka«, 308–311). Ravno Murkovo delo *Die Geschichte von den sieben Weisen bei den Slaven* – rezultat študijskega potovanja v Rusijo v letih 1887–1889 in analiza rokopisov, ki se navezujejo na zgodovino sedmih modrecev – je orisalo vire, motivne in strukturne transformacije te pripovedke pri Srbih, Bolgarih, še zlasti pa njihovo širitev po srednjeevropskem prostoru pri Čehih in Poljakih ter posledično prodiranje v rusko književnost. Tako Polívkovi kot tudi Murkovi teksti, ki so kritično črpali iz migracijske teorije Veselovskega, so pomenili priklon komparativni literarni zgodovini. Čeprav je v ospredju študij binarnih odnosov in ideografske usode enega motiva v konkretni besedilni vrsti, kar je območje »littérature comparée«, se tu kažejo tudi znaki tipološkega raziskovanja, ki notranjo razvojno kontinuiteto nacionalnih literatur izpeljuje iz predstave nadnacionalne medliterarne sinteze v podobi splošne (generalne) literature. Navdih v ruski in francoski moderni evropski komparativistiki, ki spremlja vzajemne vplive zahodnega in vzhodnega evropskega slovstva, zlasti v delih A. N. Veselovskega *Из истории литературного обščения*

vostoka s zapadom (1872), *Zapadnoe vlijanie v novoj russoj literature* (1883) in delu G. Parisa *Les contextes orientaux dans la littérature du moyen âge* (1875), pripelje do pionirskega razumevanja literarne zgodovine kot zapletenega medliterarnega procesa, ki ga ne opredeljuje samo kroženje analognih tem in idej, ampak tudi povezovanje umetnostnih oblik in sredstev.

Murkovo zanimanje za češko literaturo oziroma njegovi stiki s češkim znanstvenim okoljem so se pokazali in razvili že v začetku devetdesetih let 19. stoletja s kollárjevskimi študijami in zlasti v njegovem spisu *Deutsche Einflüsse*, s katerim je posegel v razpravo o drugonarodnih vplivih na češki narodni prerođ. Obsežna korespondenca med raziskovalcema iz let 1894–1918, ki jo hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani (NUK) – gre za skupno 75 bibliografskih enot, tj. pisem, dopisnic in razglednic, ki jih je Jakubec naslovil na Murka –, dokumentira bogate stike, ki so se poleg korespondence potrjevali tudi s številnimi osebnimi obiski.² Bežen vpogled v bibliografijo obeh raziskovalcev razkriva, da sta več kot trideset let medsebojno spremljala svojo znanstveno rast, si pisala pozitivne recenzije in se moralno podpirala pri svojem prizadevanju, da se ustalita na univerzi, si pridobita sistemizirano mesto docenta ali izrednega profesorja. O smislu svojega znanstvenega dela in težavah s preživljanjem je Jakubec v pismu z dne 21. 11. 1894 skeptično zapisal: »Pri nas, v naših razmerah nas pravzaprav nič ne spodbuja k takšnemu delu. Človek se nagara in namuči s strokovnim študijem, ampak konec koncev, če je drugačnega mnenja in prepričanja kot gospodje, ki odločajo na Akademiji, in če se temu svojemu prepričanju noče izneveriti, lahko svoje delo za vedno spravi v predal svoje pisalne mize ali pa ga, da mu ne bo v napoto, raje sežge.«³ Leto pozneje, 1895, sta se Jakubec in Murko prvič srečala na Češkoslovaški Narodopisni razstavi, kjer je bil Jakubec kot predstavnik Narodopisnega društva eden od glavnih organizatorjev. O uspešni razstavi je Murko pisal v svoji obsežni študiji in izvleček iz nje poslal tudi Jakubcu, ki se je v pismu toplo zahvalil, ker Murko v tujini neutrudno piše in predava o narodopisni razstavi: »[...] dejansko si Vas mi tu že nekoliko prilaščamo, ne samo zaradi Vašega literarnega dela v korist naše literature, ampak zlasti zaradi Vašega načina razmišljanja.«⁴

Vključitev znanstvenega študija folklorne v sistematiko literarne vede, ki sta jo oba raziskovalca uresničevala v svojih besedilih, je bila izraz sociološkega pristopa k literaturi. Murko in Jakubec sta zagovarjala nazor o komplementarnem in nenehnem prepletanju umetnega slovstva in folklorne, kar je družbeno dejanje, ki ponazarja tradicionalni interpersonalni sistem vrednot ter značilne norme življenja in kulture. Sociološko stališče se je hkrati povezovalo z recepcijskim razumevanjem: ljudski lahko postanejo izdelki kakršnegakoli izvora, če so bili ustvarjalno modificirani in variirani

prek ustnega izročila in če so v njem trajno in medgeneracijsko navzoči. Murku in Jakubcu gre zato v zgodovinskih orisih in folklorističnih študijah za opredelitev tematskih in motivnih povezav, ki jim dajeta prednost pred iskanjem estetskih vrednot in ki v besedilu najbolj odsevajo gospodarske, politične in kulturne razmere. Vanje se nato vstavljajo izjemne osebnosti in njihovi problemi kot ključni momenti literarne zgodovine, ki kompozicijsko razpadejo v posamezne monografske »portrete«.

Korespondenca poleg »uradnih« zadev priča tudi o zasebni sferi: ponuja informacije o ljubezenskih tegobah tako pri enem kot pri drugem, o njunem prijateljskem odnosu, ki je na koncu obema pomagal k uspešnemu zakonu. Korespondenca zajema tudi Jakubčevo dolgoletno prizadevanje za habilitacijo s študijami, objavljenimi v kolektivnem zborniku *Literatura česká 19. století 1–3* (1902–1907), pa tudi metodološke probleme pri nastajanju nemško pisane zgodovine *Geschichte der tschechischen Literatur* (Leipzig 1907; soavtor poglavja o drugi polovici 19. stoletja je postal mladi Arne Novák), v kateri je bila obdelana tudi stara češka literatura in ki je postala izhodišče za slavno delo *Dějiny literatury české* (Praga 1911), pozneje razširjeno in objavljeno v dveh zvezkih (1929 in 1934). Murko, ki je na Jakobčevo besedilo reagiral z navdušeno recenzijo, je zgodovino pozdravil kot primer dosledno uveljavljene filološke pozitivistične metode, ki je v razumevanje češke literarne zgodovine vnesla racionalni pristop, tj. dosledno razvrščanje gradiva s celovitim konceptom razvoja, ki enakovredno vključuje pretakanje idej in monografske portrete. Podobno je pozneje tudi Jakubec pohvalil Murkovo ravno tako nemško pisano *Geschichte der älteren südslawischen Literaturen* (1908), ki je izšla pri istem založniku C. F. Amelangu v Leipzigu. Jakubec je v pismu s 5. 11. 1908 kratko pripomnil: »[...] kot nestrokovnjak lahko samo pohvalim napredek glede na Vaše zadnje veliko delo *Einflüsse*, kar zadeva metodologijo in podajanje snovi.«⁵ Jakubčev in Murkov zgodovinski pregled je na splošno povezovalo prizadevanje za normativno razumevanje, ki ga ustvari močna znanstvena avtoriteta in ki temelji na sintetizirajoči kanonizaciji konkretnih bralskih interpretacij. Če je Murko v svojem pristopu bolj intuitiven in pri posameznih sodbah tudi čustven, kar včasih povzroči delno kaotičnost razlage, je Jakubčeva stvarna analitičnost usmerjena k bolj dodelani kompoziciji, k funkcionalnemu vključevanju konkretnega zgodovinskega detajla v plastično sliko razpoloženja danega časa. Skupna poteza obeh konceptov pa ostaja evolucionistični determinizem, tj. prepričanje, da je razvoj literature mogoče razumeti kot nenehno izpopolnjevanje narodne skupnosti (njene »duha«), ki se tako v češkem kot v slovenskem primeru do leta 1918 oblikuje s pozicije neenakopravne etnije.

Za literarnozgodovinsko najdragocenejša iz celotne epistolarne zbirke imamo lahko pisma iz devetdesetih let 19. stoletja, ki odsevajo genezo skup-

nih kollárjevskih študij ter objavo in recepcijo Murkovega spisa *Deutsche Einflüsse*, s katerim se je vključil v razpravo o drugonarodnih vplivih na češki narodni prerod. Čeprav je ideografsko stališče izrazito prevladovalo nad žanrsko in oblikoslovno analizo, je Murko v svoji primerjalni metodi funkcionalno povezal filološko akribijo, tj. besedilno kritiko in interpretacijo besedil, s kulturnozgodovinskim in biografsko-socialnim pristopom. Če je bil Murkov namen, kot izhaja iz korespondence z J. Jakubcem, sintetično opisati pobude nemške romantike v slovanskih književnostih, poznejša opustitev tega namena pomeni metodološki preobrat v konceptu uveljavljene pozitivistične komparativistike, ki je sicer presegala ozko nacionalistično stališče pri razlaganju zgodovine »male« nacionalne literature, ampak kljub temu mehanično kopičila dokaze o enosmernem vplivanju dominantnih kultur. Jakubčevo in Murkovo delo sta – enako kot druga besedila te močne pozitivistične generacije – pod vplivom Masarykove filozofije zgodovine »razblinila iluzije o češki izjemnosti, zanikala udobna poenostavljanja in zlasti potrjevala organsko povezanost Češke z evropskim Zahodom, zlasti Rimom in Nemčijo« (Podiven 195). Tudi skeptično nastrojeni češki pesnik Josef Svatopluk Machar, ki je v tem času živel na Dunaju in se redno srečeval z M. Murkom, je pri branju natisnjenih pol *Deutsche Einflüsse* Murku v dopisnici z 12. 6. 1896 navdušeno oznanil: »[...] iskreno sem navdušen. To je ogromen skok.«⁶

Od začetka 90. let je Jakubec Murku v pisma redno vstavljaj tudi izvečke iz svojih kollárjevskih besedil, izrezke iz revij in zbornikov ter mu poslal tudi prvo izdajo pesnikovih spisov, ki jo je Murko potreboval za svoje delo. Priporočal mu je domačo strokovno literaturo in druge vire ter podrobno komentiral Murkovo razumevanje Kollárja. Skupaj z J. Vlčkom je Jakubec od 12. pole naprej sodeloval pri sistematični korekturi Murkove monografije *Deutsche Einflüsse*. Jakubec, ki je Murku poslal svojo knjigo *O življenju in delovanju Jana Kollárja (O životě a působení Jana Kollára 1893)* in *Izbor iz Kollárjevih pesmi 1 in 2 (Výbor z Kollárových básní 1 a 2 1893 in 1894)*, je v pismu z 21. 5. 1894 pozitivno ocenil Murkovo študijo o Kollárjevi slovanski vzajemnosti iz leta 1893:

Iskreno me veseli, da ste se tudi Vi, tako temeljit znanstvenik, posvetili istemu predmetu; trdno lahko upam, da boste razložili marsikaj, kar bi meni morda ostalo neznano. Še posebno rad slišim, da želite podrobneje proučiti Kollárjevo arheološko in filološko udejstvovanje. Spet trdim, kot sem že storil v tisku, da ne poznamo preveč dobro psihološke plati te dejavnosti, čeprav je njen pomen za razvoj slovanske arheologije in filologije pri Kollárju sicer pravilno ocenjen. Preostaja pa nam še npr. razjasniti, zakaj Šafařík in drugi slavisti tako zaupajo Kollárju glede njegovega poznavanja stare slovanske zgodovine.⁷

Podoben nazor je Jakubec izrazil tudi v svoji recenziji, objavljeni v reviji *Naše doba*: poudaril je Murkovo bogato zbirko gradiva in faktografsko analitičnost, njegov komparativni pristop v celoti, v katerem je Kollárjevo razumevanje slovanske vzajemnosti videno kot časovno pogojen, nadnarodni izraz slovanske kohezivnosti, kot praktična, humanizirajoča ideja, ki naj služi povzdigovanju slovanske kulturne enotnosti. Jakubec je bil tudi recenzent prvega dela Murkove monografije *Jan Kollár* (1894), ki je biografsko zajela pesnikovo življenjsko usodo vse do njegove smrti leta 1852. V pismu Murku z 21. 4. 1895 se je vrnil k svojemu vrednotenju:

Hotel sem biti kar se da objektiven. [...] Če ne bi tudi sam podrobno poznal predmeta, bi ne imel poguma o Vašem delu poročati. Nekaj pa mi vendarle še vedno ni jasno. Pričujoči spis je označen kot I. del. Kaj bo vseboval II. del? Morda analizo Kollárjeve literarne ustvarjalnosti, kot sem nakazal v *Politik*? Vpliv miselnih tokov in idej iz Jene na Kollárja je opisan; domačim, češkim, vplivom bo morda šele v II. delu namenjene več pozornosti.⁸

Če Murko po eni strani pogosto samo našteva oziroma kopiči »vplive« in »povezave« ter primerja življenjske usode avtorjev, je tukaj očiten pozitiven razvoj njegove metode: postopoma prehaja od faktografske opisnosti zunaj kontaktne sfere odnosov, od genetične »vplivologije« k intuitivni tipologiji slovstvenih oblik, predstavljenih v okviru sintetičnega razumevanja vzajemnosti slovanskih literatur.

Jakubec, ki je Murku očital razvojno odvisnost od Kollárjevih *Spominov*, je hkrati tudi taktno opozoril na razlike pri poudarjanju posameznih plati pesnikovega dela:

Pri opisovanju miselnega ozračja v Jeni sem imel bolj v mislih Kollárjevo poznejšo pisateljsko ustvarjalnost, čeprav tega nisem nikjer izrecno povedal; zadržal sem se torej zlasti pri tistih pojavih in idejah, ki jih najdemo tudi pri Kolláru, zlasti v njegovih pesmih. Pozneje želim opraviti analizo vseh plati in idej Kollárjeve poezije na način, kot sem to storil pri njegovih političnih in družbenih nazorih v *Razgledih*. Vi, kot opažam, zajemate nekoliko širše tudi druge plati, ki na Kollárja niso tako močno vplivale. Če Vaših namenov v svojih referatih nisem pravilno razumel, me o tem, prosim, poučite v celoti in odprto, in zadevo bom popravil v naslednjem referatu v *Času* ali morda v *Naši dobi*.⁹

Če gre Jakobcu za kompleksno podobo Kollárja in njegove dobe, monografsko vpeto predvsem v diskurz nacionalne literature, so Murkove kollárjevske refleksije usmerjene v razumevanje delovanja nemških pobud na češke prerodne pisatelje v dvajsetih in tridesetih letih 19. stoletja: Kollár je kot privrženec Herderjevih idej in občudovalec Schleglove filozofije literarnozgodovinsko umeščen v širši okvir nemško-češkega jezikovnega

konteksta. Ta razlika se kaže tudi v Jakubčevi recepciji Murkovega spisa *Deutsche Einflüsse*, kjer je Murko v predgovoru povzdignil Jakubčeva dela o Kollárju kot temeljni vir informacij. Še pri branju korektur pred objavo knjige je Murku v pismu s 24. 8. 1896 navdušeno poročal:

O Vašem spisu se pogovarjam z Vlčkom in sva si edina, da bo to pomembno delo. Povedali ste zelo veliko novega o Kollárju, kar sem že sam nameraval objaviti kot novo odkritje. In ravno to me pri vsem skupaj veseli, saj vidim, da sem ravnal pravilno. Vi ste namreč marsikje prišli do istega mnenja po povsem drugi poti. V nečem pa se bo najino razumevanje vendar razhajalo; pri nekaterih podrobnostih bom morda prišel do drugačnih sklepov.¹⁰

Jakubec je pozneje napisal recenzijo tudi za spis *Deutsche Einflüsse*, v katerem je Murko ustvaril plastično, kompozicijsko celovito podobo Jungmannove generacije, monografsko osredotočeno na velike pojave češke prerodne literature (vključno z Janom Kollárjem), ta pa je literarnozgodovinsko vpeta v širši okvir nemško-češkega jezikovnega konteksta. Jakubec je v svoji oceni poudaril, da nam avtor »prikaže oba naroda, ki sobivata v naših deželah, Čeha in Nemce, v složnem literarnem sodelovanju«. (Jakubec, »Deutsche« 229) Čeprav se je Jakubec strinjal s tezo o romantizirajočem konceptu *Hčere Slave* in romantičnem odnosu do poganstva in slovanske mitologije, je opozarjal na češko protestantsko duhovno ozadje, ki romantičnim tendencam ni bilo naklonjeno, očital pa je tudi pomanjkanje estetske analize, ki bi razkrila npr. Byronov vpliv na Kollárja. V korespondenci pa je predvidel tudi negativno reakcijo nacionalistične publicistike:

Vidim, kako dovršeno obvladate svojo temo, kako pravilno ocenjujete nemške vplive na našo literaturo [...] Vendar domnevam, da naši stari domoljubi z Vašim delom ne bodo zadovoljni. Morda se morate pripraviti na številne izraze nenaklonjenosti naših novinarjev. Za predmet svojega dela ste izbrali ravno dejstva, pred katerimi naši gospodje novinarji in številni pisatelji najraje zarijejo glavo v pesek in se kujajo, če jo morajo izvleči iz peska in si predmet ogledati od blizu.¹¹

Glede naziva monografije je enako kot Vlček prosil za konkretizacijo pojma romantika:

Ravno zato ker Vaše delo hoče biti in dejansko je več, kot nakazuje naslov (čeprav ga ne poznam v celoti, ampak zdi se mi, da je Vlček razlagal, da bo govorilo o vplivu nemške romantike na slovanske literature –, prosim, ne pozabite v predgovoru poudariti, v kakšnem obsegu razumete nemško romantiko, saj je to po mojem mnenju literarno neustaljen pojem, tukaj bo verjetno ustrežna Schererjeva definicija), je pregled češkega pesništva nove dobe ...¹²

Jakubec je hkrati korigiral tudi mnenje, da narodni prerod ne more biti razložen samo z nemškimi vplivi, ki so z medslovenskega vidika pogosto delovali kot posredujoči impulzi in so bili v nacionalnih literaturah izrazito modificirani s specifičnimi lokalnimi razmerami:

Na splošno bi bilo dobro v predgovoru poudariti, da so k nam segali tudi drugi vplivi, bodisi neposredno ali posredno, ne samo nemški. Takoj na začetku se mi zdi, da malce preveč poudarjate naše avstrijsko okolje, čeprav ni bilo močnejše kot vplivi neposredno iz Nemčije. To bi se seveda dalo razrešiti z drugačno stilizacijo. Na splošno pa se z Vami strinjam; mislim, da nam bo Vaše delo v marsičem koristilo, že v tem, da npr. odločneje, kot se je to doslej počelo, razglašate trditev, da smo bili močno odvisni od nemške literature. Nam Čehom naše javno mnenje česa takega ne bi kar tako dopustilo.¹³

Jakubec je pri Murkovem delu cenil obsežen študij virov, široka socio-loška in komparativna izhodišča, poznavanje češko-nemške problematike, po drugi strani pa je menil, da slovenski raziskovalec ni v zadostni meri upošteval domače razsvetljenske tradicije, npr. deželnega domoljubja čeških stanov, zapletenosti narodnostno-državotvornega oblikovanja moderne češke družbe, ki je nastajala netipično, s faznim zamikom na ozadju notranje diferenciranega romantičnega gibanja.

V enciklopedičnem geslu iz leta 1901, v prvem češko pisanem Murkovem znanstvenem portretu, objavljenem v *Ottovem znanstvenem slovarju* (*Ottův slovník naučný*), Jakubec povzdiguje slovenskega raziskovalca kot največjega tujega poznavalca in propagatorja češke kulture, ki je v svojem temeljnem delu *Deutsche Einflüsse* zajel celoten razvoj češke književnosti v 19. stoletju in objektivno opozoril na mnogostranski vpliv zahodne nemške izobraženosti, s čimer je »v naše literarnozgodovinsko raziskovanje vnesel nove vidike« (Jakubec, »Murko« 884). Jakubec poda splošno oceno, da je bil spis *Deutsche Einflüsse* »ne samo pri nas, čeprav ne ravno z enoglasnim strinjanjem in priznavanjem, ampak tudi pri celotnem slovanstvu in pri Nemcih sprejet z neobičajno pozornostjo«. Jakubčeva izjava je relativno natančno zajela kontrastna pola in semantični razpon Murkove specifične recepcije v češkem okolju: na eni strani iskreno spoštovanje do pomembnega poskusa komparativnega videnja češkega romantizma skozi »drugonarodni pogled«, ki domači narodni prerod tipološko in gradivno vpenja v širši evropski kontekst (odtod izvira Vlčkova metaforična izjava, da je Murko z uporabo primerjalne metode podrl »kitajski zid« v češki literarni zgodovini), na drugi strani pa zadržanost do drugačnega, globalno in komparativno usmerjenega pogleda »od zunaj« na pojav, o katerem so do tedaj podrobneje pisali pretežno češki raziskovalci (T. G. Masaryk, J. Vlček, J. Máchal, J. Vondrák, J. Jakubec idr.), ki so upravičeno opozarjali na spre-

gledovanje domačih (npr. razsvetljenskih) virov preradnega gibanja. Na splošno pa prispevek Murkovega literarnozgodovinskega koncepta, nihajočega med interpretacijsko analitičnostjo in sintetizirajočo abstrakcijo (moderno zgodovinopisje govori o spopadu modelno konstrukcijskega in besedilno interpretacijskega pristopa), temelji na poudarjanju nemškega jezikovnega konteksta češkega literarnega procesa.

Korespondenca med J. Jakubcem in M. Murkom razkriva bogate mednarodne stike češke filologije s konca 19. stoletja, aktualnost skupnih nalog, katerih cilj je bila rehabilitacija literarne zgodovine kot samostojne vede in njena ločitev od narodne mitologije in nacionalističnega novinarstva. Pomembnost te korespondence izvira iz dejstva, da pisma do leta 1900 zblížujejo raziskovalca na začetku poklicne poti: če je obdobje njunega ustvarjalnega razmaha, vključno z organizacijskimi in ustanoviteljskimi aktivnostmi po letu 1918 pogost predmet analiz – npr. Murkov delež pri konstituiranju slavistike med obema vojnama in Jakubčevo zgodovinopisno prizadevanje za kompleksno in hevristično objektivno podobo zgodovine nacionalne literature –, pa za časovni odsek, v katerem se šele oblikuje njuna pozitivistična metoda, nimamo zadostne solidne baze virov. Jakubec je s svojo metodo v pozitivizmu usidran globlje kot Murko: filološka izhodišča so usmerjena k sociološkemu študiju. Jakubec literaturo dejansko razlaga na ozadju obsežnih orisov gospodarske in kulturne zgodovine, a kljub temu opaža tudi oblikovne in stilistične značilnosti, kot je jezik avtorjev. Jakubčeva dvodelna *Zgodovina češke literature (Dějiny literatury české 1929 in 1934)* je v svoji razširjeni in predelani izdaji zaradi faktografske temeljitosti in bibliografske dokumentarnosti še danes eden od najbolj iskanih priročnikov med specializiranimi literarnovednimi bohemisti. Prav tako pa tudi Jakubčeva besediloslovna in uredniška načela za izdajanje novodobne književnosti niso izgubila aktualnosti. Murko kot programski slavist več primerja in vrednoti: že na prelomu 19. in 20. stoletja mu ne gre samo za delne preglede zgodovinskih časovnih odsekov ali monografske portrete, ampak za zajetje nadnarodnih medliterarnih celot, opredeljenih geografsko, jezikovno in etnično, predvsem pa s poenotenimi podobnimi idejami in miselnimi tokovi. Literarna zgodovina v njegovi različici je blizu »zgodovini idej«, zapisani podobno kot pri J. Vlčku v živem jeziku in z večplastno naracijo. Ni naključje, da je Murko pozneje svojo metodo opisal kot prehod »od zgodovine črke k zgodovini duha« (Wollman 53). S časovne razdalje Murkovo in Jakubčevo delo, ki ju je zaznamovalo skupno pozitivistično nagnjenje k obsežnim sintezam, vzbujata vtis splošno spoštovanega, a kljub temu danes že antikvarnega monolita, ki se izogiba pastem eksperimenta in ima korenine v varnih tleh nebojevitega pozitivizma. Kljub temu je z uveljavitvijo novih poziti-

vističnih metod v literarnozgodovinskem delu, ki je bilo že usmerjeno v problematiko novodobne literature narodnega preroda, konec 19. stoletja položilo temelje modernega literarnega zgodovinopisja (Jakubec) in slovanske filologije (Murko).

OPOMBE

¹ M. Bakoš v pismu A. Mrázcu z 19. 12. 1934 (shranjeno v Arhivu literatúry a umenia SNK v Martině, sign. 190 L 1).

² V Narodni univerzitetni knjižnici v Ljubljani je shranjeno skupno 75 bibliografskih enot, ki jih je J. Jakubec naslovil na M. Murka v letih 1894–1918, št. sign. Ms 1119 a Ms 1392. Ostala korespondenca med raziskovalcema je shranjena v Literárnem archivu Památníku národního písemnictví v Praži v različnih fondih (fond Slavia, fond M. Murko, fond J. Jakubec idr.).

³ J. Jakubec M. Murku v pismu z 21. 11. 1894 (št. sign. Ms 1119/558, NUK Ljubljana).

⁴ J. Jakubec M. Murku v pismu s 16. 10. 1896 (št. sign. Ms 1119/558, NUK, Ljubljana).

⁵ J. Jakubec M. Murku v pismu s 5. 11. 1908 (št. sign. Ms 1119/558, NUK, Ljubljana).

⁶ J. S. Machar M. Murku na dopisnici z 12. 6. 1896 (št. sign. Ms 1119, fond M. Murko, NUK, Ljubljana).

⁷ J. Jakubec M. Murku v pismu z 21. 5. 1894 (št. sign. Ms 1119/558, NUK, Ljubljana).

⁸ J. Jakubec M. Murku v pismu z 21. 4. (št. sign. Ms. 1119/558, NUK, Ljubljana).

⁹ Ibidem.

¹⁰ J. Jakubec M. Murku v pismu z dne 24. 8. 1896 (št. sign. Ms 1119/558, NUK, Ljubljana).

¹¹ J. Jakubec M. Murku v pismu z 20. 6. 1896 (št. sign. Ms 1892, NUK Ljubljana).

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

LITERATURA

Bečka, Jiří, in Anna Zelenková. »Výběrová bibliografie Matiji Murka«. *Murkova epoha slovanské filologie*. Ur. M. Zelenka. Praha: Slovanský ústav AV ČR in Euroslavica, 2003. 124–168.

Černý, Václav. *Paměti I. 1921–1938*. Brno: Atlantis, 1994.

Dolinar, Darko. *Hermenentika in literarna veda*. Ljubljana: DZS, 1991. (Literarni leksikon 37).

— — —. *Med književnostjo, narodom in zgodovino. Razgledi po starejši slovenski literárni vedi*. Celje in Ljubljana: Mohorjeva družba, 2007.

Jakubec, Jan. *Dějiny literatury české. Sv.1. Od nejstarších dob do probuzení politického*. Praha: J. Laichter, 1929.

— — —. *Dějiny literatury české. Sv. 2. Od osvícenství po družinu Máje*. Praha: J. Laichter, 1934.

— — —. »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik I: Die böhmische Romantik. Graz: Styria, 1897«. *Listy filologické*. 24 (1897): 220–236.

— — —. »Murko Matiaš«. *Ottův slovník naučný. Sedmnáctý díl. M–N*. Praha: J. Otto, 1901. 884.

— — —. »Kollárova vzájemnost slovanská«. *Naše doba* 1 (1894): 116.

— — —. »Jan Kollár I. delk«. *Politik* 34 (1895).

Mazáčová, Stanislava. »Historie novočeské ediční praxe«. Pavel Vašák et al. *Textologie: Teorie a ediční praxe*. Praha: Univerzita Karlova, 1993. 161–183.

- Murko, M. *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik I: Die böhmische Romantik*. Mit einem Anhang: Kollár in Jena und beim Wartburgsfest. Graz: Styria, 1897.
- . *Die Geschichte von den sieben Weisen bei der Slaven*. Wien, 1890.
- . »Jan Jakubec: Geschichte der tschechischen Literatur (1907); Arne Novák: Die tschechische Literatur der Gegenwart«. *Studien zur vergleichenden Literaturgeschichte* 9 (1909): 246–252.
- . *Paměti*. Praha: František Borový, 1949.
- . »Jiří Polívka: Der Roman von Appolonius, König von Tyrus in der böhmischen, polnischen und russischen Literatur«. *Archiv für slavische Philologie* 13 (1891): 308–311.
- Podiven [ps. Příhoda, Petr]. *Češi v dějinách nové doby (1848–1939)*. Praha: Academia, 2003.
- Polívka, Jiří. *Dvě povídky v české literatuře XV. stol*. Praha: J. Polívka, 1889.
- . *Kronika o Bruncvíkovi v ruské literatuře*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1892.
- . »Román o Apollonovi králi Tyrském v literatuře české, polské i ruské«. *Listy filologické* 16 (1889): 353–358, 416–435.
- Pospíšil, Ivo in Miloš Zelenka, ur. *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*. Brno: Slavistická společnost Franka Wollmana v Brně in Ústav slavistiky FF MU, 2005.
- Pražák, Albert. *Jan Jakubec*. Praha, 1940.
- Vojtěch, Tomáš. *Česká historiografie a pozitivismus. Světonázorové a metodologické aspekty*. Praha: Academia, 1984.
- Wollman, Frank. »Pražská škola komparatistů«. *Slovesná věda* 1 (1947): 53.
- Zelenka, Miloš, ur. *Murkova epocha slovanské filologie*. Praha: Slovanský ústav AV ČR in Euroslavica, 2003.

Matija Murko, Jan Jakubec, and the Czech National Revival: A Positivist Concept of Literary History Framed in the Correspondence of Two Literary Historians

Keywords: Slavic philology / Czech literature / literary history / national revival / Slavic culture / positivism / Murko, Matija / Jakubec, Jan

Grounded in the late nineteenth-century positivism, the scholarly works authored by Matija Murko (1861–1952), the Slovenian student of Slavonic philology, and the Czech literary historian Jan Jakubec (1862–1936) were both focused on methodological development of national linguistic scholarship while applying a comparative approach to literary history. Their voluminous correspondence between 1894 and 1918, archived in the National University Library in Ljubljana, and including seventy-nine bibliographical items (namely, Jakubec's letters addressed to Murko), proves that the two men were in frequent contact, which is also

evidenced by numerous personal visits. Furthermore, they kept a close eye on the other's professional achievement through writing positive reviews and lent each other moral support for the endeavor to establish a university position. The most valuable items of the collection are letters from the 1890s, reflecting a common interest in Ján Kollár and referring to the publication and subsequent response to Murko's *Deutsche Einflüsse*. It is in this work that Murko describes the development of Czech literature in the nineteenth century against the background of the multiple western influence of German civilization. In their literary historical sketches, Jakubec and Murko jointly made a successful attempt at a comparative view on Czech Romanticism "through the eyes of a different nation."